

Олександр Миколайович МУЗИЧУК,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків)

Владислав Олегович НЕВЯДОВСЬКИЙ,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків)

Вадим Сергійович СЕЛЮКОВ,
доктор юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків)

ДО ПИТАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЗАСАД АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті стверджується, що питання морально-етичних засад є надзвичайно комплексним, охоплює як філософські (світоглядні) питання, пов'язані з осмисленням глибини тих чи інших моральних дилем, формуванням розуміння про фундаментальні цінності (якості, особистісні риси) адвоката, так і адміністративно-правові аспекти, за допомогою яких відбувається перенесення світоглядної засади в площину нормативно-правових актів, урегульовується діяльність адвокатських об'єднань, унормовується їх взаємодія з органами публічної влади в процесі безумовного

дотримання морально-етичних засад адвокатської діяльності.

Зазначено, що попри закріплення на міжнародному та національному рівні певної системи принципів, які визначають морально-етичні засади адвокатської діяльності, для останніх є характерною надзвичайна мінливість, охоплення ряду морально-етичних дилем, які виникають з огляду на технологічний розвиток людства, а в Україні ще й пов'язуються зі складними безпековими умовами воєнного стану.

Доведено, що в основі вирішення морально-етичних проблем адвокатської діяльності може бути визначення ключових якостей, які необхідні у професійній діяльності. З'ясовано, що важливим є і дотримання адвокатами морально-етичних вимог щодо здійснення окремих найбільш типових процесів.

Ключові слова: морально-етичні засади, адвокатська діяльність, Міжнародна асоціація адвокатів, Міжнародні принципи поведінки для юридичної професії, рекламування адвокатської діяльності.

Постановка проблеми. Адвокатська діяльність нерозривно пов'язана з системою морально-етичних засад, які визначають її основне соціальне покликання, цінності та принципи, що лежать в її основі, які були сформовані протягом багатьох століть на основі національних традицій, визнаних міжнародних стандартів та передових практик, а також виражають схвалені суспільством уявлення про доброчесність, порядність, гідність та чесність адвоката.

Варто зазначити, що адвокати підпорядковуються унікальним стандартам, правилам та відповідальності. У сучасних умовах ключові принципи та цінності, що керують юридичною етикою, можна звести до чесності, конфіденційності та лояльності. Етична поведінка та професійна відповідальність є основою адвокатської діяльності, що передбачає дотримання зобов'язань, які стосуються відносин з клієнтами, колегами та організаціями. Адвокати повинні пріоритезувати етичні міркування та дотримуватися професійних стандартів, оскільки це значною мірою сприятиме підтримці довіри громадськості до юридичної професії¹.

При цьому питання морально-етичних засад є надзвичайно комплексним, охоплює як філософські (світоглядні) питання, пов'язані з осмисленням глибини тих чи інших моральних дилем, формуванням розуміння про фундаментальні цінності (якості, особистісні риси) адвоката, так і адміністративно-правові аспекти, за допомогою яких відбувається перенесення світоглядної засади в площину нормативно-правових актів, урегульовується діяльність адвокатських об'єднань, унормовується їх взаємодія з органами публічної влади в процесі безумовного дотримання морально-етичних засад адвокатської діяльності.

Зазначимо, що проблемні питання, пов'язані з дослідженням

¹ The Ethical Lawyer: Understanding Professional Responsibility in Law // AllAboutLaw: сайт. URL: <https://www.allaboutlaw.co.uk/school-leaver-law-careers/becoming-a-lawyer/the-ethical-lawyer-understanding-professional-responsibility-in-law#section-1>.

адвокатської діяльності та її взаємозв'язку з правоохоронною діяльністю, досліджували такі вітчизняні науковці, як С. С. Бандурка, Т. Б. Вільчик, Ю. С. Гальонкіна, О. С. Заяць, С. М. Зеленський, А. Т. Комзюк, О. Л. Литвин, В. С. Мащенко, Л.А. Остафійчук, В. В. Сокуренько та інші науковці. Водночас потребує відповідного наукового осмислення система морально-етичних орієнтирів, що виражають основні принципи, цінності адвокатської діяльності, а також уніфіковані міжнародні стандарти захисту прав людини.

Мета статті зводиться до того, щоб проаналізувати морально-етичні засади адвокатської діяльності. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: визначити сутність морально-етичних засад адвокатської діяльності; встановити міжнародні принципи етичної поведінки адвокатів; розглянути, як відповідні морально-етичні засади закріплені на національному рівні; з'ясувати окремі проблемні питання морально-етичних засад адвокатської діяльності..

Виклад основного матеріалу. Морально-етичні засади – це принципи та цінності, які разом із правилами поведінки та законами регулюють юридичну професію. Вони виступають важливим керівництвом для забезпечення належної поведінки у щоденній юридичній практиці. Сфери, що охоплюються етичними стандартами, включають: незалежність, чесність та добросовісність; відносини між адвокатом та клієнтом, зокрема, обов'язки адвоката перед своїм клієнтом. Це включає такі питання, як турбота про клієнтів, конфлікт інтересів, конфіденційність, поводження з грошима клієнта та гонорарами; обов'язки адвоката перед судом; компетентність, яка охоплює академічну кваліфікацію та підготовку, а також виконання інших вимог щодо практики; обов'язки адвоката перед іншими особами, крім клієнта; обов'язки адвоката перед іншими адвокатами; реклама юридичних послуг; права людини та доступ до правосуддя¹.

Ю.С. Гальонкіна стверджує, що «моральні норми наповнюють правосуддя і юридичну діяльність гуманістичним змістом. Професійна етика юриста, розкриваючи й пропагуючи гуманні засади правовідносин, що встановлюються в різних сферах життя, позитивно впливає на законодавство та правозастосування. Професійна етика сприяє правильному формуванню свідомості, поглядів працівників юридичної професії, оскільки орієнтує їх на неухильне дотримання моральних норм, забезпечення справжньої справедливості, захисту прав, свобод, честі й гідності людей, охорону власної честі й репутації тощо»².

У різних правових традиціях етичні стандарти, що регулюють адвокатську професію, кодифіковані в кодексах поведінки, положеннях, інструкціях, процесуальних правилах та законодавстві. Проаналізувавши етичні стандарти в різних правових традиціях, можна вивести декілька

¹ Ethics for Lawyers // Horizon Institute. URL: <https://www.thehorizoninstitute.org/usr/library/documents/main/booklet-on-ethics-for-lawyers.pdf>.

² Гальонкіна Ю. С. Інкультурація та професійна етика юриста. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 187.

основних принципів, якими керується адвокатська діяльність в усьому світі, включаючи незалежність, чесність, доброчесність, лояльність, конфіденційність, справедливе ставлення, сумлінність, відвертість та компетентність. Хоча багато основних принципів є спільними для різних правових систем, їх тлумачення та розуміння юристом формується та нюансується правовою системою, в якій він чи вона працює. Те, що є етичним для юриста в одній юрисдикції, може вважатися неетичним або навіть незаконним в іншій¹.

З метою інтеграції найкращих національних практик в уніфіковані принципи (етичні стандарти) адвокатської діяльності Міжнародною асоціацією адвокатів 28 травня 2011 року були прийняті Міжнародні принципи поведінки для юридичної професії, згідно з якими роль адвоката, незалежно від того, чи наймає його окрема особа, корпорація чи держава, полягає в тому, щоб бути довіреним радником та представником клієнта, професіоналом, якого поважають треті сторони, та незамінним учасником справедливого здійснення правосуддя. Втілюючи всі ці елементи, адвокат, який сумлінно служить інтересам клієнта та захищає його права, також виконує функції адвоката в суспільстві, які полягають у запобіганні конфліктам, забезпеченні їх вирішення відповідно до визнаних принципів цивільного, адміністративного чи кримінального права та з належним урахуванням прав та інтересів, веденні переговорів та складанні угод та інших вимог, сприянні розвитку права та захисту свободи, справедливості та верховенства права. Міжнародні принципи складаються з десяти принципів, спільних для юридичної професії в усьому світі: незалежність; чесність та справедливість; конфлікт інтересів; конфіденційність/професійна таємниця; інтереси клієнтів; зобов'язання адвоката; свобода клієнтів; власність клієнтів та третіх сторін; компетентність; гонорар. Повага до цих принципів є основою права на юридичний захист, яке є наріжним каменем усіх інших фундаментальних прав у демократичному суспільстві. Міжнародні принципи враховують: національні професійні правила держав усього світу; Основні положення про роль адвокатів, прийняті Восьмим Конгресом Організації Об'єднаних Націй по запобіганню злочинам, Гавана (Куба), 27 серпня – 7 вересня 1990 року; Загальну декларацію прав людини².

При цьому Міжнародна асоціація адвокатів (IBA) є провідною організацією міжнародних юристів, асоціацій адвокатів та юридичних товариств. Заснована в 1947 році, невдовзі після створення Організації Об'єднаних Націй, з метою захисту та просування верховенства права в усьому світі, IBA постала з переконання, що організація, що складається з асоціацій адвокатів світу, може сприяти глобальній стабільності та миру. За

¹ Karnavas M. G. Lawyer's Ethics // OSCE Mission to Skopje. 109p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/e/315081.pdf>.

² IBA International Principles on Conduct for the Legal Profession : Adopted on 28 May 2011 by the International Bar Association // International Bar Association. URL: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/10/IBA_International_Principles_on_Conduct_for_the_legal_prof.pdf.

роки з моменту свого створення організація еволюціонувала від асоціації, що складається виключно з асоціацій адвокатів та юридичних товариств, до асоціації, яка об'єднує окремих міжнародних юристів та цілі юридичні фірми. Наразі до її складу входять понад 80 000 окремих міжнародних юристів з більшості провідних юридичних фірм світу та близько 190 асоціацій адвокатів та юридичних товариств, що охоплюють понад 170 країн. IBA має значний досвід у наданні допомоги світовій юридичній спільноті, і завдяки своєму глобальному членству вона впливає на розвиток реформи міжнародного права та формує майбутнє юридичної професії в усьому світі¹.

Варто вказати на те, що в Україні членом Міжнародної асоціації адвокатів є Асоціація правників України (АПУ), «всеукраїнська громадська організація, заснована у 2002 році, що об'єднує більше 7 тисяч правників у сильну та впливову професійну спільноту, яка є потужним голосом правничої громади нашої країни. Асоціація правників України ставить перед собою завдання розвитку юридичної професії, удосконалення законодавства, впровадження етичних стандартів, захисту професійних прав членів АПУ та прав людини загалом»².

Водночас в Україні на основі Конституції України та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» розроблені національні Правила адвокатської етики, у процесі розроблення та трактування положень яких центральна роль відводиться З'їзду адвокатів України, а також Раді адвокатів України. До основних принципів адвокатської етики в Україні, які багато в чому відображають ідейну спрямованість окреслених вище міжнародних стандартів, віднесено такі, як: «незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності; дотримання законності; пріоритет інтересів клієнта; неприпустимість конфлікту інтересів; конфіденційність; компетентність та добросовісність; повага до адвокатської професії; чесність та добропорядна репутація; вимоги до рекламування адвокатської діяльності»³.

Розглядаючи дані принципи, варто звернути увагу на те, що, з точки зору юридичної техніки, вимоги до рекламування адвокатської діяльності є не стільки принципом (дане положення не несе в собі загальних світоглядних положень), скільки елементом організації адвокатської діяльності, зокрема в частині дотримання норм адвокатської етики в публіцистичній діяльності адвоката, а також при використанні мережі Інтернет (наразі основна частка реклами в світі припадає саме на віртуальний простір). З огляду на це вимоги щодо рекламування адвокатських послуг було б доцільно викласти в межах Розділів VII та VIII Правил адвокатської етики чи присвятити їм окремий розділ.

¹ About the IBA // International Bar Association: сайт. URL: <https://www.ibanet.org/About-the-IBA>.

² Про Асоціацію правників України // Асоціація правників України (АПУ): сайт. URL: <https://uba.ua/ukr/about>.

³ Правила адвокатської етики : затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09 червня 2017 року // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.

Зазначимо, що попри закріплення на міжнародному та національному рівні певної системи принципів, які визначають морально-етичні засади адвокатської діяльності, для останніх є характерною надзвичайна мінливість, охоплення ряду морально-етичних дилем, які виникають з огляду на технологічний розвиток людства, а в Україні ще й пов'язуються зі складними безпековими умовами воєнного стану. Так, у своїй повсякденній практиці юристи можуть стикатися з широким спектром етичних проблем. Ці проблеми можуть включати конфлікт інтересів, проблеми конфіденційності клієнтів, практику виставлення рахунків та виклики незалежному прийняттю юридичних рішень. Усі ці питання стосуються пріоритетності потреб клієнтів та послуг, а також дотримання правових норм та процедур, що передбачають точне виставлення рахунків для клієнтів або розкриття інформації, коли це необхідно. Найкращий підхід до вирішення таких дилем полягає в їх виявленні, розгляді та вирішенні у спосіб, що відповідає професійній відповідальності та етичним стандартам. Це означає підхід до вирішення проблем чесно, правдиво та відверто. У випадках, коли етична проблема може бути занадто серйозною для індивідуального вирішення, комітети з етики, консультації з колегами та безперервна юридична освіта можуть допомогти у подоланні етичних проблем¹.

В основі вирішення морально-етичних проблем адвокатської діяльності може бути визначення ключових якостей, які необхідні у професійній діяльності. О. С. Заяць зазначає, що «соціальний компонент діяльності адвоката вимагає від нього таких якостей: 1) гуманізм – вміння підтримати в клієнта зв'язок із суспільством, незважаючи на вчинений ним злочин; 2) віра в людину, що виражається в прогнозуванні соціально-корисної поведінки правопорушника; 3) справедливість; 4) законність; 5) високий рівень кваліфікації. Пошуковий компонент діяльності адвоката виражається: 1) у перевірці фактів, які надають слідчі й прокурор під час судового засідання, встановленні їх достовірності (істинності) або не достовірності (хибності); 2) в оцінці доказів в обґрунтуванні доведеності чи недоведеності фактів (оцінка думки фахівців, експертів); 3) у пошуку відповідних правових норм і, знову ж таки, оцінці можливості їх застосування»².

Важливим є і дотримання адвокатами морально-етичних вимог щодо здійснення окремих найбільш типових процесів. У цьому контексті влучною є позиція Л. А. Остафійчук про те, що етичні та правові вимоги до укладання адвокатом договору про надання професійної правової допомоги слід визначати як сукупність правових та моральних правил адвокатської діяльності на етапі ознайомлення зі справою (правовою ситуацією)

¹ The Ethical Lawyer: Understanding Professional Responsibility in Law // AllAboutLaw: сайт. URL: <https://www.allaboutlaw.co.uk/school-leaver-law-careers/becoming-a-lawyer/the-ethical-lawyer-understanding-professional-responsibility-in-law#section-1>.

² Заяць О. С. Обґрунтування основоположних принципів адвоката – справедливості та відповідальності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Ви. 2 (37). С. 9–10.

довірителя, що регулюють оцінку вимог та обставин, що сприяють або перешкоджають укладенню чи відмові від укладення договору про надання професійної правової допомоги, а також одночасно гарантують дотримання законних інтересів осіб, які звернулися за цією допомогою, та гарантують надання адвокатами кваліфікованої професійної правової допомоги¹.

Висновки. Таким чином, адвокатська діяльність нерозривно пов'язана з системою морально-етичних засад, які визначають її основне соціальне покликання, цінності та принципи, що лежать в її основі, які були сформовані протягом багатьох століть на основі національних традицій, визнаних міжнародних стандартів та передових практик, а також виражають схвалені суспільством уявлення про доброчесність, порядність, гідність та чесність адвоката.

Зазначено, що з метою інтеграції найкращих національних практик в уніфіковані принципи (етичні стандарти) адвокатської діяльності Міжнародною асоціацією адвокатів були прийняті Міжнародні принципи поведінки для юридичної професії. Стверджується, що в Україні на основі Конституції України та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» розроблені національні Правила адвокатської етики, у процесі розроблення та трактування положень яких центральна роль відводиться З'їзду адвокатів України, а також Раді адвокатів України.

Звернено увагу на те, що, з точки зору юридичної техніки, вимоги до рекламування адвокатської діяльності є не стільки принципом (дане положення не несе в собі загальних світоглядних положень), скільки елементом організації адвокатської діяльності, зокрема в частині дотримання норм адвокатської етики в публіцистичній діяльності адвоката, а також при використанні мережі Інтернет (наразі основна частка реклами в світі припадає саме на віртуальний простір). З огляду на це вимоги щодо рекламування адвокатських послуг запропоновано викласти в межах Розділів VII та VIII Правил адвокатської етики чи присвятити їм окремий розділ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гальонкіна Ю. С. Інкультурація та професійна етика юриста. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 194–190.
2. Заяць О. С. Обґрунтування основоположних принципів адвоката – справедливості та відповідальності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Ви. 2 (37). С. 9–14.
3. Правила адвокатської етики : затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09 червня 2017 року // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.

¹ Ostafiichuk L. A. Ethical aspects of contracting a lawyer to provide legal assistance. *Форум права*. 2020. № 65. С. 33. URL: https://forumprava.pp.ua/files/024-035-2020-Suppl-FP-Ostafiichuk_6.pdf.

4. Про Асоціацію правників України // Асоціація правників України (АПУ): сайт. URL: <https://uba.ua/ukr/about>.
5. About the IBA // International Bar Association: сайт. URL: <https://www.ibanet.org/About-the-IBA>.
6. Ethics for Lawyers // Horizon Institute. URL: <https://www.thehorizoninstitute.org/usr/library/documents/main/booklet-on-ethics-for-lawyers.pdf>.
7. IBA International Principles on Conduct for the Legal Profession : Adopted on 28 May 2011 by the International Bar Association // International Bar Association. URL: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/10/IBA_International_Principles_on_Conduct_for_the_legal_prof.pdf.
8. Karnavas M. G. Lawyer's Ethics // OSCE Mission to Skopje. 109p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/e/315081.pdf>.
9. Ostafiichuk L. A. Ethical aspects of contracting a lawyer to provide legal assistance. *Форум права*. 2020. № 65. С. 24–35. URL: https://forumprava.pp.ua/files/024-035-2020-Suppl-FP-Ostafiichuk_6.pdf.
10. The Ethical Lawyer: Understanding Professional Responsibility in Law // AllAboutLaw: сайт. URL: <https://www.allaboutlaw.co.uk/school-leaver-law-careers/becoming-a-lawyer/the-ethical-lawyer-understanding-professional-responsibility-in-law#section-1>.

Стаття надійшла до редакції 03.07.2025

Oleksandr M. MUZYCHUK,

Doctor of Law, Professor,

Honored Lawyer of Ukraine

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

Vladislav OI. NEVIADOVSKY,

Doctor of Law, Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

Vadym S. SELYUKOV,

Doctor of Law, Associate Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

ON THE ISSUE OF MORAL AND ETHICAL PRINCIPLES OF ADVOCACY

The article argues that the issue of moral and ethical principles is extremely complex, covering both philosophical (worldview) issues related to understanding the depth of certain moral dilemmas, the formation of an understanding of the fundamental values (qualities, personal traits) of a lawyer, and administrative and legal aspects, through which the worldview is transferred to the plane of regulatory and legal acts, the activities of bar associations are regulated, their interaction with public authorities is normalized in the process of

unconditional adherence to the moral and ethical principles of legal activity.

It is noted that despite the consolidation at the international and national levels of a certain system of principles that determine the moral and ethical principles of legal activity, the latter are characterized by extraordinary variability, covering a number of moral and ethical dilemmas that arise in view of the technological development of humanity, and in Ukraine are also associated with the complex security conditions of martial law.

It has been proven that the basis for solving moral and ethical problems of legal practice can be the determination of key qualities that are necessary in professional activity. It has been found that it is also important for lawyers to comply with moral and ethical requirements regarding the implementation of certain most typical processes.

Key words: *moral and ethical principles, advocacy, International Bar Association, International Principles of Conduct for the Legal Profession, advertising advocacy.*